Co dělá skutečný spisovatel, když píše?

3. díl seriálu o rozvoji pisatelství v rámci nového RVP ZV

IRENA POLÁKOVÁ

Jaké metody používají při tvorbě uměleckých textů sami spisovatelé? A co se z jejich řemesla mohou naučit naši žáci? Třetí díl seriálu od autorů z programu Pomáháme školám k úspěchu nadace The Kellner Family Foundation se věnuje tomu, jak lze postupy používané profesionálními spisovateli využít při rozvoji pisatelských dovedností žáků základních škol.

Ve světovém literárním dědictví najdeme celou řadu esejí a vzpomínek, které napsali dnes již slavní autoři o svém procesu psaní. Asi nejznámější a zřejmě i nejvíc mýty bořící je *Filozofie básnické skladby*, v níž A. E. Poe svěřuje svým čtenářům, jak promyšleně buduje svůj text. Začíná popisem svého záměru, včetně ujasnění si toho, jaký účinek chce u čtenáře vyvolat, čemuž následně přizpůsobí téma a motivy, výběr slov i použité básnické prostředky. Poe si dokonce spočítal, kolik veršů při hlasitém čtení ještě udrží čtenářovu pozornost.[1]

Poe nenabízí návod, podle kterého by měli psát všichni spisovatelé. Ukazuje ale něco podstatného: psaní není jen zachycením hotové myšlenky ani dlouhým čekáním na inspiraci. Je řadou rozhodnutí, která autor během vzniku textu dělá.

Ray Bradbury se rozhodl stát spisovatelem, když zažil krásu a moc psaných slov. A pak dlouho a často psal, než mu otiskli první povídku. Tento dnes slavný autor si už jako dítě své psaní kultivoval např. tím, že si sepisoval zajímavá a tajemná prostředí, do nichž chtěl ve svém hororovém období zasadit příběh. A po čase řadu z nich použil. Dával úkoly sám sobě,

[1] „Hodlám prokázati, že moje skladba nevděčí na žádném místě náhodě ani intuici – že celé dílo pokračovalo krok za krokem až k závěru s přesností a strohou důsledností početního úkolu." (POE, E. A. Filosofie básnické skladby. Přeložil A. SKOUMAL. In: POE, E. A. *Havran.* Praha: Mladá fronta, 1959, s. 7–28.)

ale takové, jejichž významu rozuměl.[2] I on ale přiznává, že psaní je náročné umění. O Múze se zmiňuje jako o „nejvystrašenější ze všech panen", zmiňuje se o křehké inspiraci, která se objeví a někdy bez vysvětlení mizí a již je třeba lákat: „Nejprve je třeba jí nabídnout potravu" – svoje prožitky, zkušenosti, své reakce na nejrůznější podněty, zájmy, všímavost k okolí… To všechno se při psaní přibírá do hry. A to nejen u „velikánů", které čteme, ale i dětských autorů a autorek, které můžeme povzbuzovat k tomu, aby začali právě tam, kde a čím nyní žijí.

Současná britská autorka Zadie Smith zmínila[3], že při přípravě na psaní eseje používá jednoduchou metodu, kterou se naučila na střední škole: doprostřed stránky napíše obdélník s názvem eseje a pomocí šesti šipek si vytvoří plán postupu. První a poslední větu textu vždy napíše jako první. Pak teprve začne psát. Sama uvádí, že s první verzí spokojená nebývá, protože často nevyjadřuje její vlastní myšlenky, ale jen reakci na to, co se o tématu říká, pokračuje tedy dál: „Čtu znovu. Zamračím se. Mažu. Zkouším to znovu. Tentokrát si dovolím přemýšlet upřímně, nahlas – a přitom se jednotlivé proudy mého myšlení přou jeden s druhým, jak už to nevyhnutelně dělávají."[4]

O přepisování a snaze zlepšit text hovoří i Neil Gaiman, který dokonce zdůrazňuje, že spisovatel na začátku ještě nemusí vědět, o čem chce psát.[5]

Většina našich žáků a žákyň se zřejmě nestane profesionálními spisovateli a spisovatelkami, přesto tím, že budou kopírovat postupy spisovatelského řemesla, získají užitečné dovednosti pro život. Je ale pravděpodobné, že nebudou potřebovat aplikovat pravidla pro vnější a vnitřní charakteristiku ani z vlastního popudu nenapíšou popis předmětu či vyprávění s povinnou přímou řečí a další slohové útvary. Pokud ale za sebou budou mít dostatečnou průpravu, kterou získají jen a pouze tím, že často (a rádi) budou psát, přepisovat, radit se o tom, co napsali, bude pro ně používání psaného jazyka i v mimoškolním prostředí samozřejmé – pro srovnání vlastních myšlenek, napsání si básničky jen tak pro radost či v sepsání strukturovaného životopisu.

Školní psaní slohových útvarů není problematické samo o sobě, jen často bývá vytrženo z kontextu literatury a funguje jako účel sám o sobě, nikoliv jen jako možné krátké cvičení pro psaní komplexního textu. Výuka toho, jak charakterizovat postavu, vylíčit atmosféru prostředí či sepsat dialog, může fungovat i jinak: jako dílčí zadání, které si žáci a žákyně zkoušejí proto, aby je později dokázali použít ve vlastním textu. Taková drobná cvičení je dokonce můžeme nechat psát častěji než v hodinách slohu. Při každé hodině českého jazyka mohou dostat / si mohou vybrat pisatelský mikroúkol, v němž během pár minut například popíšou svou cestu do školy z pohledu psa či dialogem vyjádří svůj spor s mladším bratrem. Řízeně je tím můžeme učit spisovatelské řemeslo, aniž bychom jim zabránili psát to, co považují za důležité.

Skutečný spisovatel a skutečná spisovatelka nedělá jednu konkrétní věc ani nepíše podle přesného návodu na psaní toho kterého slohového útvaru. Hledá téma, plánuje, tápe, sbírá, zkouší, čte, škrtá, přepisuje, nechává text odležet, radí se – ale především se při psaní, pokud možno poučeně, rozhoduje. Jednou začne záměrem jako Poe, jindy seznamem nápadů jako Bradbury, možná bude škrtat a začínat znovu jako Zadie Smith nebo teprve během psaní zjišťovat, co vlastně chce říct.

A právě rozhodovat se jako autor (poučeněji a poučeněji) můžeme učit i své žáky a žákyně.



Irena Poláková, pedagogická konzultantka programu Pomáháme školám k úspěchu, učitelka 2. a 3. stupně, Lauderovy školy, Praha

Pomáháme školám k úspěchu

[2] „Dál jsem si vyráběl seznamy, které se netýkaly pouze noci, nočních můr, tmy a věcí na půdě, ale také hraček, s kterými si muži hrají ve vesmíru, a myšlenek, které jsem našel v detektivních časopisech." (BRADBURY, R. *Zen a umění psát: eseje o tvořivosti*. Přeložila A. KOTTOVÁ. Praha: Pragma, 2004, s. 32.)

[3] SMITH, Z. The Art of the Impersonal Essay. In: *The New Yorker* [online]. 22. 9. 2025. Dostupné z: https://www.newyorker.com/magazine/2025/09/29/the-art-of-the-impersonal-essay.

[4] Tamtéž.

[5] ELMORE, L. a kol. Ten rules for writing fiction. In: *The Guardian* [online]. 20. 2. 2010. Dostupné z: https://www.theguardian.com/books/2010/feb/20/ten-rules-for-writing-fiction-part-one.